

**CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA DELIMITAREA DINTRE STAT ȘI
BISERICĂ ÎN EUROPA OCCIDENTALĂ ÎNTRE SECOLELE X-XI**
**Considerations regarding delimitation between the State and Church in
Western Europe between the 10th and 11th centuries**

Marius DEACONU

Abstract: *This paper tries to present some of the most important characteristics of the tense relation between the State and Church during the 10th and 11th centuries. After the “Gelasian principle” was stated the relationship between “regnum” and “sacerdotium” evolved in different stages. After the reigns of Charlemagne and Otto I, the Church was under the economical control of laical authorities. This situation changed from the 10th century as a reform movement started within the Church. The Papacy had an important role in resetting the Christian institution in the social order and during the pontificate of Gregory VII, the Church reached its highest importance in the medieval world by that time.*

Keywords: Western Europe, Holy Roman Empire, Investiture Controversy, Gregorian Reforms

Spațiul occidental medieval, cu adevărat eterogen după căderea Imperiului Roman de Apus, se remarcă către sfârșitul primului mileniu printr-un rol tot mai important al instituției creștine. Biserica apuseană a evoluat în strânsă legătură cu instituția papalității, fiind o perioadă în care momentele de progres și cele de regres au oscilat. Pentru a putea să își impună autoritatea, majoritatea celor care au ocupat scaunul pontifical de la Roma au încercat să se implice activ în problemele laice, uzurpând instituțiile civile. Secolele X-XI stau mărturie în acest sens, reprezentând etapa în care papalitatea și-a conturat rolul politic și spiritual de care se va bucura în restul evului mediu și în modernitate.

Nostalgia imperială după Carol cel Mare afecta partea de vest a Europei încă din perioada imediat următoare decesului remarcabilului împărat. Se remarcă o accentuare a diferențelor între *Francia occidentalis* și *Francia orientalis*¹ care va duce la conflicte întru urmașii carolingieni. Tratatul de la Verdun din 843 și alte împărțiri succesive vor duce la fragmentarea puterii în acest spațiu. Actul din 855 va compromite în bună măsură posibilitatea de a se mai conexează demnitatea imperială unei baze teritoriale. Practic, funcția imperială „devine treptat tot mai vidă de conținut”, primind o semnificație mai degrabă mistică.² Încercarea lui Ludovic cel Pios prin *ordinatio imperii* de a reorganiza vechiul imperiu va duce la ridicarea lui Lothar la demnitatea imperială, acesta fiind primul născut, în timp ce restul fraților vor fi subordonați *sub seniore fratre*, soluție ce își va dovedi falimentul. La sfârșitul *veacului întunecat*,³ frâiele puterii administrative se aflau în mâna autorităților locale și nu a regelui, putere ce nu emana din calitatea de reprezentanți ai unei instituții publice ferm

¹ Alexandru-Florin Platon, Laurențiu Rădvan, Bogdan-Petru Maleon, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu: de la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice*, Iași, Polirom, 2010, p. 178.

² *Ibidem*, p. 179.

³ Termen utilizat de istorici precum Lynn White sau Harald Zimmermann pentru a descrie secolul al X-lea.

„Considerations regarding delimitation between the State and Church in Western Europe between the 10th and 11th centuries”, in *Astra Salvensis*, II, 4, p. 9-18.

instituite, ci din statutul de vasal ai împăratului.⁴ Acest concept de fidelitate personală a reprezentat un puternic mecanism de fragmentare a puterii centrale.

În spațiul german, secolul al X-lea este cunoscut ca și *epoca ottonă*, fiind marcat de figura inegalabilă a regelui Otto cel Mare. Este perioada în care Europa centrală câștigă în autoritate, structurile de putere dobândind noi teritorii. Otto I poate fi considerat unul dintre cei care „au dat strălucire unui veac <<obsucur>>”.⁵ Expedițiile sale peste Alpi au fost instrumentul prin care a reușit să își impună autoritatea, încercând să atragă Biserica apuseană de partea sa. A reușit astfel încât pe 2 februarie 962, în Basilica Sfântul Petru din Roma, Papa Ioan al XII-lea l-a încoronat împărat, ajungând conducătorul Sfântului Imperiu Roman, după un conflict îndelung cu Berengar, predecesorul său.⁶

În ceea ce privește peninsula britanică, subliniem cucerirea normandă din 1066 și încoronarea lui Wilhelm I Cuceritorul ca și rege al Angliei.⁷ Biserica catolică nu a fost străină de acest eveniment întrucât Papa Alexandru al II-lea a girat încrederea instituției pontificale în acest demers politic extrem de îndrăzneț. Mai mult decât atât, acesta a desconsiderat opinia celor din Constantinopol întrucât normanzii aveau aspirații asupra teritoriilor ocupate de bizantini în sudul Italiei, lucru care a determinat (încă) un conflict între cele două tabere.⁸

Teritoriul pe care îl numim generic Spania, deși nu exista o conștiință a naționalității ci mai degrabă a populației care trăia în acel spațiu geografic,⁹ se afla sub dominația maurilor. Aceștia vor părăsi teritoriile spaniole, cu mici enclave rămase totuși, după o ocupație de 700 de ani, în 1212. Conducerea politică a Spaniei se va afla în mâna autorităților locale, în speță a episcopilor, care își vor păstra acest statut până la mijlocul secolului al XV-lea. Se remarcă existența *cortesurilor*, organizarea din punct de vedere administrativ a nobililor a cărei caracteristică principală se reflecta în strângerea impozitelor.¹⁰

Societatea apuseană, între *regnum* și *sacerdotium*:

Cu rezonanțe pestea veacuri și veacuri, teza enunțată de Papa Gelasius I (492 - 496), într-o epistolă adresată împăratului Anastasius I, a introdus o delimitare a domeniilor de acțiune specifice Bisericii (*sacerdotium*) și Statului (*regnum*), pontiful exprimându-se că „două sunt puterile, mărite împărat, care conduc, în principiu, această lume: puterea sfântă a episcopilor și cea lumească a regilor”. Același Gelasius I

⁴ Alexandru-Florin Platon et alii, *O istorie a Europei de Apus*, p. 180

⁵ Harald Zimmermann, *Veacul întunecat*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 79.

⁶ *Ibidem*, pp. 108-109.

⁷ David Luscombe, Jonathan Riley-Smith (coord.), *The New Cambridge Medieval History*, vol. IV, partea I, Cambridge University Press, 2008, p. 198.

⁸ Ioan Rămureanu, Milan Șesan, Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. II, 1993, p. 12.

⁹ Colin Morris, *The Papal monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford University Press, 2001, p. 18.

¹⁰ *The New Cambridge Medieval History*, partea a II-a, p. 501.

sublinia că „între acestea două, puterea cârmuitoare a episcopilor are greutate mai mare, pentru că ei trebuie să dea socoteală în fața tribunalului lui Dumnezeu chiar și pentru regii cei muritori” fără a uita să menționeze că „în domeniul temporal însă, care privește statul, chiar și cei care-l slujesc pe Dumnezeu se supun legilor tale deoarece știu că puterea imperială ți-a fost dată prin voința divină, pentru ca în lucrurile lumești, orice rezistență să fie înlăturată”.¹¹ La începutul Evului Mediu exista așadar o doctrină în ceea ce privește separarea puterii spirituale de cea laică, cu mențiunea că din punct de vedere dogmatic, cea spirituală era mai presus de cea pământească, deși originea celor două puteri este comună: voința lui Dumnezeu.

Într-o lume în care creștinismul devenea tot mai răspândit, conflictul dintre *sacerdotium* și *regnum* pentru superioritate nu avea cum să nu degenereze. În secolul al X-lea și chiar la începutul secolului al XI-lea, raportul dintre cele două era dezechilibrat în funcție de regiune și nivelul ierarhic.¹² Spre exemplu, în Franța sfârșitului de secol zece, pe fondul colapsului puterii regale, clerul episcopal a început să își asume tot mai multe atribuții ce țineau de autoritatea laică.¹³ Chiar la o perioadă de mai puțin de două secole, autoritățile laice și ecleziastice și-au schimbat mentalitatea specifică epocii carolingiene, cele două tabere *antagoniste* dezvoltându-se din punct de vedere al concepțiilor, deși suntem încă într-o lume în care autoritatea în sine era consemnată prin ritualuri, ceremonii și gesturi mai degrabă decât prin scripte sau norme juridice.¹⁴

Papalitatea s-a bazat pe împărații carolingieni pentru a-și consolida poziția în raport cu Biserica răsăriteană și astfel pentru a scăpa din corsetul politic și spiritual al celor din Bizanț.¹⁵ Totuși, la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea asistăm la o perioadă de decădere a instituției papale. Sugestiv pentru această perioadă este mandatul Papei Formosus (891-896), o personalitate remarcabilă, care a fost acuzată că ar fi avut ambiții nemăsurate. Acest lucru a atras antipatia mai multor fețe bisericești care i-au reproșat faptul că a fost episcop de Porto, arhiepiscop al Bulgariei, respectiv Papă, fapt care contrazicea doctrina interzicerii strămutării conform dreptului ecleziastic.¹⁶ Unul dintre succesorii săi, Papa Ștefan al VI-lea (896-897), a dispus exhumarea trupului lui Formosus și judecarea acestuia îmbrăcat în *regalia* papală, pe scaunul suveranului pontif, în ceea ce a rămas în istorie sub denumirea de „conciliul cadavrului”.¹⁷ Într-un exercițiu macabru, Formosus a fost găsit vinovat, i s-a tăiat mâna cu care semnase decretele papale și a fost înmormântat în locul în care erau îngropați străinii care decedau în Roma, după ce corpul său a fost târât prin oraș. Nu după mult timp, tot într-o explozie de ură, cadavrul acestuia a fost exhumat și aruncat în Tibru, fiind însă recuperat de simpatizanții acestuia.¹⁸ Ștefan al VI-lea a avut parte la

¹¹ Claudio Rendina, *Papii. Istorie și secrete*, București, Editura All, 2002, p. 121.

¹² Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 17.

¹³ *Ibidem*, p. 20.

¹⁴ Timothy Reuter, *Medieval Politics and Modern Mentalities*, Cambridge University Press, 2006, p. 89.

¹⁵ David Luscombe, Jonathan Riley-Smith (coord.), *The New Cambridge Medieval History*, vol. IV, partea a II-a, Cambridge University Press, 2008, p. 9.

¹⁶ Harald Zimmermann, *Papalitatea în Evul Mediu. O istorie a pontifilor romani din perspectiva istoriografiei*, Iași, Polirom, 2004, p. 97.

¹⁷ Claudio Rendina, *Papii*, p. 305.

¹⁸ Harald Zimmermann, *Papalitatea*, p. 98.

„Considerations regarding delimitation between the State and Church in Western Europe between the 10th and 11th centuries”, in *Astra Salvensis*, II, 4, p. 9-18.

rândul său de o moarte teribilă, fiind sugrumat în temniță în august 897, dar a fost totuși înmormântat în Basilica Sfântul Petru.¹⁹ Alegerea unui papă în acea perioadă era întotdeauna marcată de neînțelegeri și intrigi țesute pe tiparul celor din cazul lui Formosus, incertitudinea dominând la fiecare pas.²⁰

Spre sfârșitul *veacului întunecat* asistăm la un reviriment al Bisericii apusene. Apariția mișcării *Pacea Domnului* în sudul Franței arată dorința unei părți a clerului de a limita pornirile violente ale societății, de a circumscrie războiul și de a-i stigmatiza pe cei care utilizau armele pentru a-și impune punctul de vedere.²¹ Mișcarea s-a răspândit rapid și în alte regiuni ale Europei. Cerințele *Trenga Dei* sau *Pax Dei* erau formulate într-un mod prohibitiv, fiind interzise diferite acțiuni. Nu se încerca interzicerea războiului, ci doar gesturi condamnabile precum distrugerea lăcașelor și operelor de cult în timp de război sau uciderea unor civili neînarmați. Cei care încălcau aceste reguli deveneau inamici ai Bisericii și puteau fi supuși unor pedepse formale. S-a decis totodată ca membrii clerului să devină parte activă în negocierea unor armistiții sau acorduri de pace.²² Conciliul de la Toulouges din 1027 a interzis violența în anumite zile ale anului, inclusiv toate zilele de vineri și duminică. Conciliul de la Narbonne din 1054 a introdus un corp de reguli mai strict, cea mai importantă prevedere fiind cea care interzicea unui creștin să omoare un alt creștin.²³ Se pare că acesta a fost apogeul mișcării *Pacea Domnului*, la nivelul acelei perioade nefiind resurse pentru ca acest curent să se dezvolte.²⁴ Într-o perioadă în care conflictele, cel puțin la scară regională, erau extrem de dese iar orgoliile erau încinse, o astfel de mișcare ecleziastică nu avea cum să supraviețuiască.

În orice caz, istoria Bisericii apusene din secolele X-XI este o suită de istorii regionale, locale, locuri în care episcopii dețineau rolul principal. Rareori o mișcare sau un curent de ansamblu s-a cristalizat, de cele mai multe ori ca și un răspuns la o altă chestiune. Biserica apuseană evoluase de la stadiul din grandioasa epocă carolingiană, oferind însă în continuare multe semnale ale continuității, ale cutumelor din acea perioadă. Diversitatea este poate termenul care descrie cel mai bine starea de ansamblu a creștinilor occidentali.²⁵

Începuturile Reformei Bisericii apusene:

Căderea din punct de vedere moral a Bisericii era evidentă la începutul secolului al XI-lea. Bisericile erau considerate mai degrabă bunuri imobile decât comunități de reculegere, fiind considerate vandabile asemenea morilor sau

¹⁹ Claudio Rendina, *Papii*, p. 308.

²⁰ Timothy Reuter (coord.), *The New Cambridge Medieval History*, vol III, Cambridge University Press, 2006, pp. 139-140.

²¹ *The New Cambridge Medieval History*, vol IV, partea I, p. 189.

²² *Ibidem*, pp. 189-190.

²³ *The New Cambridge Medieval History*, vol IV, partea a II-a, p. 167.

²⁴ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 21.

²⁵ *The New Cambridge Medieval History*, vol III, p. 156.

cuptoarelor.²⁶ În cel mai bun caz acestea erau considerate ca fiind proprietatea lui Dumnezeu sau a patronului. Într-un fundal al Europei măcinată de războaie civile și invazii străine devastatoare,²⁷ se simțea nevoia unei modificări și unei elevări sufletești, mai ales în preajma anului 1000, an care se considera că va marca sfârșitul lumii, cum avertizase celebrul monah Odo de Cluny.²⁸ Locul de unde avea să vină acest nou suflu avea să fie mișcarea monahală, în abații precum cea menționată mai sus, Gorze, Dijon sau Liège.²⁹ Spiritul reformator va consta într-o aspirare a vieții monahale, în spiritul unei tradiții ancestrale, respectiv o ieșire de sub diriguirea autorităților laice, edificiile spirituale fiind de acum protejate de către mai mari societăți.³⁰ Spiritul de la Cluny spre exemplu se va răspândi rapid și în mănăstiri precum cele din spațiul italian de la Farfa, Monte Cassino sau San Paolo fuori le mura.³¹ În aceeași perioadă, monahii de la abația Sfântului Victor din Marseille vor constata că este incorect a se utiliza termenul de *ecclesia* pentru o clădire, introducând o dimensiune spirituală în ceea ce privește biserica din punct de vedere al bunurilor, călugării considerând mănăstirile ca fiind continuatoarele Bisericii apostolice din Ierusalim.³²

Reformele se vor simți și în ceea ce privește dreptul canonic. Călugărul Siegrfried din Gorze statua că „este sigur și de netăgăduit faptul că aceste canoane constituie legea lui Dumnezeu”.³³ Cele mai cunoscute culegeri au fost cele de origine Dionisio-Hadriană respectiv pseudo-Isidoriană, acestea având o circulație largă în Europa apuseană.³⁴ Începuturile reformei din secolul al XI-lea se constituie astfel prin reafirmarea idealului apostolic, revigorarea vieții monahale și clericale, respectiv aplicarea riguroasă a unor noi norme de drept canonic, toate cele trei fiind într-o strânsă legătură.

În ceea ce privește încercările de ridicare ale prestigiului papalității, trebuie să menționăm pentru început decretul emis de papa Nicolae al II-lea (1059-1061) în chiar primul an de pontificat, atunci când hotărăște ca viitorul papă să fie ales exclusiv de colegiul cardinalilor, format inițial din 7 episcopi, 27 preoți și 18 diaconi.³⁵ Această decizie intra în conflict cu privilegiul acordat în 963 împăratului german de a asista la alegerea Suveranului Pontif, decizia statuând că alegerea efectuată de cardinali devenea validă chiar dacă se desfășura în afara Romei, cu specificația că noul ales putea să exercite toate preorgativele papale imediat.³⁶ În spațiul german, această decizie nu a fost primită cu bucurie, constituind începutul unei perioade în care au fost aleși simultan doi sau trei papi, fiecare având propria curte și proprii aderenți.³⁷

²⁶ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 29.

²⁷ *The New Cambridge Medieval History*, vol IV, partea I, p. 499.

²⁸ *The New Cambridge Medieval History*, vol III, p. 163.

²⁹ *Ibidem*, p. 169.

³⁰ *Ibidem*, p. 174.

³¹ *Ibidem*, p. 178.

³² Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 29.

³³ *Ibidem*, p. 30.

³⁴ *Ibidem*, p. 31.

³⁵ *Istoria bisericească*, vol. II, p. 71.

³⁶ Harald Zimmermann, *Papalitatea*, p. 111.

³⁷ *Istoria bisericească*, vol. II, p. 72.

„Considerations regarding delimitation between the State and Church in Western Europe between the 10th and 11th centuries”, in *Astra Salvensis*, II, 4, p. 9-18.

Bula papală *In nomine domini*, emisă în urma aceluiași conciliu desfășurat la Lateran în aprilie 1059, conciliu la care au participat 113 episcopi în marea lor majoritate italieni³⁸ va proclama de asemenea interzicerea căsătoriei preoților și a simoniei.³⁹ Aceste decizii aveau loc în contextul unei lupte acerbe între Nicolae al II-lea și Benedict al X-lea, pe fundalul căruia se va remarca treptat figura cardinalului Hildebrand, fiind vorba despre o adevărată „bătălie pentru Roma”.⁴⁰ Pontificatul lui Nicolae al II-lea îl precede pe cel al lui Grigore al VII-lea, mare parte dintre ideile propuse în această perioadă fiind ulterior implementate.⁴¹

Pontificatul lui Grigore al VII-lea. „Cearta pentru investitură”:

Alegerea arhidiaconului Hildebrand la 22 aprilie 1073 ca și papa Grigorie al VII-lea deschide un capitol important în istoria Bisericii apusene. Însăși numele ales, predecesorul său fiind surghiunit din Roma pentru a se întoarce în Cetatea Eternă alături de un alt papă și anume Leon al IX-lea dovedește curajul acestui excentric papă, care decide să nu trimită vreo solie pentru a anunța numirea sa după cum era obiceiul.⁴² Ales de către populația din Roma la propunerea cardinalului Hugo Candida,⁴³ Grigore al VII-lea va considera întotdeauna că a fost vorba de o numire *per quasi inspirationem*, pe care a fost aproape să o refuze dacă nu ar fi fost obligat să intre în biserica San Pietro in Vincoli.⁴⁴ Originar dintr-o familie modestă din provincia Grosseto, va avea parte de o educație religioasă desăvârșită datorită implicării unui unchi din partea tatălui care era stareț al unei mănăstiri. Capelan al papei Grigore al VI-lea, se va refugia după moartea acestuia în centrul monahal de la Cluny, unde va deveni colaborator apropiat și al altor suverani pontifi.⁴⁵

Primele scrisori trimise sunt către reprezentanți ai unor centre importante din mișcarea reformatoare a Bisericii apusene: abatele Desideriu de la Monte Cassino, abatele Hugo de la Cluny și Beatricei de Lorena, exprimându-și de la bun început intenția de a milita pentru libertatea Bisericii.⁴⁶ Îi scrie de asemenea și lui Henric al IV-lea pentru a-și exprima gândurile de viitor, lăsând să se înțeleagă că nu va fi un papă maleabil ci unul „hotărât cum era să pună ordine în cadrul Bisericii prin excomunicarea preoților simoniaci și căsătoriți”.⁴⁷ În ciuda acestui ton dur, împăratul german îl va confirma pe papă, acesta devenind ultimul care a fost nevoit să treacă prin acest proces.⁴⁸

³⁸ Claudio Rendina, *Papii*, p. 387.

³⁹ *Ibidem.*, p. 388.

⁴⁰ Harald Zimmermann, *Papalitatea*, p. 112.

⁴¹ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 91.

⁴² Harald Zimmermann, *Papalitatea*, p. 114.

⁴³ Timothy Reuter, *Medieval Politics*, p. 152.

⁴⁴ Claudio Rendina, *Papii*, p. 392.

⁴⁵ *Ibidem.*, p. 393.

⁴⁶ *The New Cambridge Medieval History*, vol. IV, partea I, p. 220.

⁴⁷ *Ibidem.*, pp. 393-394.

⁴⁸ *Istoria bisericească*, vol. II, p. 72.

Papa Grigore al VII-lea și-a propus să desprindă partea sacerdotală a Bisericii de sub orice aspirații ale laicilor, încercând o detașare de imperiul germanic și întreaga lume apuseană în general, fiind conștient de necesitatea unor schimbări profunde în societate.⁴⁹ Este sugestiv și versetul biblic favorit, „Fiindcă toți caută ale lor, nu ale lui Iisus Hristos” (Filipeni 2:21).⁵⁰

Primul conciliu ținut de Papa Grigore al VII-lea are loc în martie 1074, printre hotărâri numărându-se excluderea neechivocă a tuturor clericilor acuzați de simonie iar în cazul episcopilor, aceștia trebuiau să renunțe imediat la bunurile însușite fraudulos. Henric al IV-lea acceptă hotărârea conciliului și se angajează să restituie bunurile uzurpate.⁵¹ Mai mult, își dă acordul pentru un nou conciliu care să se desfășoare sub patronajul său.⁵² Reacția clerului german este extrem de virulentă, aceștia refuzând primirea episcopilor și stareților veniți de la Roma pentru a implementa noile directive. Ca și consecință, regele Henric al IV-lea va încerca să amâne desfășurarea conciliului. Răspunsul papei va fi însă unul vehement.

Într-un conciliu desfășurat în februarie 1075 s-a decis suspendarea a nu mai puțin de cinci episcopi consilieri ai tânărului împărat Henric al IV-lea, episcopi care au sugerat monarhului să amâne desfășurarea lucrărilor conciliului stabilit și care au decis ca noile prevederi enunțate în martie 1074 să nu fie aplicate în spațiul german. Foarte importantă este decizia prin care Henric al IV-lea era depozat de dreptul de a mai acorda episcopate, fiindu-i retras dreptul de a mai investi capete bisericești. Acest moment este cel care declanșează „lupta pentru investitură” între papă și împărat.⁵³

Hotărârile luate în acest conciliu vor fi fundamentate în cadrul unui sinod desfășurat o lună mai târziu. Rezultatul acestei întâlniri îl va constitui *Dictatus papae*, un corpus de norme canonice format din 27 de teze. Este proclamată din nou supremația Bisericii de la Roma asupra celorlalte Biserici și asupra imperiului, pornind de la actul *Donației* lui Constantin.⁵⁴ Se prevedea că Suvernaul Pontif este singurul care se poate considera a fi ecumenic, el fiind singurul care are puterea de a depune sau de a destitui episcopi. Și în cazul împăraților, își păstrează primatul în ceea ce privește rechemarea acestora.⁵⁵ Este singurul care poate oferi însemnele imperiale și unicul care poate să dezlege supușii săi „de jurământul de credință față de cei nelegiuți”.⁵⁶ Niciun Sinod ecumenic nu putea fi convocat fără aprobarea sa, Papa fiind exclus *apriori* oricărei judecăți întrucât acesta, și prin persoana sa întreaga Biserică romană, nu putea greși, fiind infailibil.⁵⁷ De asemenea, această situație era considerată a fi eternă astfel încât nici predecesorii și nici succesorii săi nu au greșit și nu vor putea greși vreodată. Doar Papa are dreptul de „a lega și dezlega” episcopii nedemni de misiunea lor, fiind cel mai

⁴⁹ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, London, Routledge, 2003, p. 96.

⁵⁰ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 109.

⁵¹ *Istoria bisericească*, p. 73.

⁵² Claudio Rendina, *Papii*, p. 394.

⁵³ *Ibidem*, p. 395.

⁵⁴ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy*, p. 99.

⁵⁵ *Istoria bisericească*, vol. II, p. 77.

⁵⁶ Claudio Rendina, *Papii*, p. 395.

⁵⁷ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 115.

„Considerations regarding delimitation between the State and Church in Western Europe between the 10th and 11th centuries”, in *Astra Salvensis*, II, 4, p. 9-18.

important reprezentant al lui Hristos în viață și singurul urmaș direct al Sfântului Petru.⁵⁸

Ceea ce încearcă Grigore al VII-lea este să răstoarne brusc raportul între Biserică și Stat, implicarea celei dintâi în problemele laicilor urmând să crească considerabil. Această decizie „zdruncină din temelii realitatea socială a acelor timpuri [...] atacând sistemul proprietății laice a bisericii, adică dominația laicilor asupra clerului”.⁵⁹

În ceea ce putem numi un act de sfidare aproape totală a autorității imperiale, Papa Grigore al VII-lea a riscat mare parte din puțină autonomie a instituției pontificale. În raport cu autoritățile laice, Biserica era dependentă din punct de vedere economic, proprietățile acesteia fiind la dispoziția celor din eșalonul superior al ierarhiei sociale. Henric al IV-lea, pătruns de orgoliul imperial și sub presiunea evitării întinării memoriei unor înaintași fermi precum Otto I, a decis să acorde în continuare investitura sa episcopilor germani. El va interveni chiar și în problemele clerului italian, instalându-l pe Tedaldo ca și arhiepiscop de Milano și sprijinindu-l pe Guiberto, liderul mișcării de opoziție împotriva lui Grigore al VII-lea.⁶⁰

Guiberto, arhiepiscop de Ravenna, împreună cu Hugo Candido, transformat în scurt timp într-unul din opozanții feroce ai Papei dintr-unul din cei mai mari susținători vor complota și împreună cu prefectul roman Cencio, în timpul slujbei de Crăciun din 1075 îl vor doborî pe Papă în fața altarului din basilica Santa Maria Maggiore. Grigore al VII-lea va fi târât prin mulțime în afara bisericii și închis într-un turn până a doua zi când populația l-a eliberat. Calculat și abil, Papa va cere populației să nu îl linșeze pe agresorul său, prefectul Cencio, iertându-l în schimb pentru fapta comisă. Cencio va fugi ulterior în provincia Gampagna în timp ce Hugo Candido se va refugia în Germania.⁶¹

Anul 1076 va începe furtunos, Papa Grigore al VII-lea invitându-l pe împăratul Henric al IV-lea să ceară penitență pentru acțiunile întreprinse. În mod evident, această invitație este considerată înjostitoare și este respinsă. În contrapartidă, tânărul monarh german convoacă un conciliu, sub forma unei adunări episcopale la Wörms. Acest sinod episcopal german extins, desfășurat în data de 24 ianuarie al aceluiași an va hotărî depunerea papei, considerat a fi „Hildebrand tiranul și falsul monah”.⁶² Hugo Candido îl acuza pe papă că alături de Matilda de Canossa au uneltit prin vrăjitorie și alte păcate la „răpirea” Italiei din mâinile împăratului Henric. Răspunsul lui Grigore al VII-lea este pe măsură, Henric al IV-lea fiind excomunicat într-un conciliu convocat la Lateran pe 22 februarie 1076, alături de alți episcopi care au instigat la acțiuni

⁵⁸ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy*, p. 98.

⁵⁹ Claudio Rendina, *Papii*, p. 395.

⁶⁰ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy*, p. 100.

⁶¹ Claudio Rendina, *Papii*, p. 397.

⁶² Margaret Deanesly, *A history of the Medieval Church*, London, Routledge, 2005, p. 94.

împotriva pontificalui, atât din Italia cât și din Germania.⁶³ De altfel, Henric al IV-lea nu fusese încoronat încă împărat.⁶⁴

Contextul imediat următor îi va fi favorabil lui Grigore al VII-lea. Populația de rând vede în acesta un adevărat slujitor al Domnului, adversarii publici mor în circumstanțe misterioase, iar principii germani reuniți la Tribur în octombrie 1076 îi vor cere lui Henric să rezolve în decursul unui an această situație care devenea tot mai jenantă pentru cei din imperiu. Constrâns de toți acești factori, Henric al IV-lea hotărăște aflând că Grigore al VII-lea se îndreaptă spre Augsburg, să treacă munții Alpi cu o armată și să mărșăluiească spre Roma.⁶⁵ Cei doi actori principali din Europa apuseană se vor întâlni la castelul contesei Matilda din Canossa, în regiunea munților Apenini.⁶⁶ Henric va ajunge în dimineața zilei de 25 ianuarie 1077 și va cere să fie primit de Papă. În ciuda insistențelor unor apropiați comuni, Grigore al VII-lea refuză întrederea. Pune totuși o condiție pentru ca aceasta să se desfășoare: monarhul german să petreacă trei zile și trei nopți în fața castelului, în zăpadă, desculț, îmbrăcat în haine de penitență și cu capul descoperit. Regele se vede nevoit să urmeze această cale pentru a-și păstra privilegiile imperiale.⁶⁷ Umilit, se va prezenta în fața Suveranului Pontif, care în urma căinței sale îi va ridica excomunicarea.⁶⁸ De remarcat faptul că Grigore al VII-lea nu s-a confruntat cu o „ceartă pentru investitură” cu un alt monarh important al acelei perioade, William Cuceritorul, raporturile dintre cei doi fiind amicale chiar dacă erau două persoane extrem de temperamentale.⁶⁹

Cu gândul la răzbunare, Henric al IV-lea se va întoarce în Germania și va încerca să își reia statutul anterior acestui act de penitență. Principii nu îl vor primi însă cu brațele deschise,⁷⁰ partida opoziționistă condusă de Rudolf de Rheinfelden declanșând un veritabil război civil.⁷¹ Revenit pe tronul imperial în 1080, Henric va fi din nou excomunicat, tot în timpul postului Paștelui.⁷² Grigore al VII-lea își demonstrează abilitățile de conducător, implicându-se activ și în plan teologic, în anul 1079 forțându-l pe celebrul teolog Berengar de Tours să retracteze învățămintele sale despre Sfintele Taine.⁷³

1080 este anul în care sinodul convocat de împăratul german la Brixen îl proclamă papă, în fapt un veritabil antipapă, pe Wibert de Ravenna sub numele de Clement al III-lea.⁷⁴ Grigore al VII-lea se simte amenințat, însă nici în ceasul în care trupele imperiale asediau Roma, Suveranul Pontif nu a renunțat la poziția sa,⁷⁵

⁶³ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 115.

⁶⁴ Timothy Reuter, *Medieval Politics*, p. 149.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 155.

⁶⁶ Water Ullmann, *A Short History of the Papacy*, p. 102.

⁶⁷ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 116.

⁶⁸ Claudio Rendina, *Papii*, p. 396.

⁶⁹ Margaret Deanesly, *A history of*, p. 94.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 94.

⁷¹ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 117.

⁷² *Istoria bisericească*, p. 74.

⁷³ Harald Zimmermann, *Papalitatea*, p. 115.

⁷⁴ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy*, p. 104.

⁷⁵ Colin Morris, *The Papal monarchy*, p. 118

„Considerations regarding delimitation between the State and Church in Western Europe between the 10th and 11th centuries”, in *Astra Salvensis*, II, 4, p. 9-18.

convocând un conciliu care milita pentru statornicia în credință sub chip angelic și nu a vocii omenești.⁷⁶

Sfârșitul odiseei lui Grigore al VII-lea este unul trist. După nenumărate încercări de a restabili controlul spiritual asupra spațiului german va pierde susținerea majorității clerului și cel mai important, pe cea a cetățenilor romani, care au avut de suferit de pe urma campaniilor imperiale și normande asupra capitalei spirituale a Apusului.⁷⁷ Grigore va muri în exil și se pare că ultimele cuvinte pe care le-ar fi spus au fost „am iubit dreptatea și am urât mârșăvia, de aceea mor în exil”. Va fi înmormântat în Biserica San Matteo din Salerno, unde a și murit la 25 mai 1085.⁷⁸

Împăratul Henric al V-lea (1106-1125) a urmat linia tatălui său. În 1111, trecând Alpii, îl obligă pe Papa Pascal al II-lea să îl încoroneze și să renunțe la toate bunurile feudale date de către Imperiu. Interzicând în continuare investitura laică a clerului, Pascal al II-lea îl încoronează, după trei luni petrecute în temniță, în timp ce împăratul renunță la dreptul pentru investitură. Conflictul se încheie în 1122 prin semnarea Concordatului de la Worms („tranzacția calixtină”).⁷⁹ Încheiat între Henric al V-lea și Papa Calixt al II-lea (1119-1124), el prevedea ca Împăratul să renunțe pentru totdeauna la investitura cu cârjă și inel în timp ce Biserica avea libertate totală de a-și alege persoana superior, restituind toate bunurile Curiei romane. Papa își lua angajamentul ca toate alegerile să se facă în prezența împăratului, de către demnitarii bisericești, liber și fără simonie.⁸⁰

Biserica creștină apuseană și-a accentuat rolul în viața laică în secolele X-XI, pornind de la moștenirea carolingiană și forțând limitele împărțirii gelasiane între *regnum* și *sacerdotium*. Pornind la începutul secolului al X-lea dintr-o postură dificilă, clerul fiind dependent din punct de vedere economic de autoritățile laice, fie la nivel local sau central, Biserica a reușit să impună doctrinar anumite teze care au dus la primatul creștin asupra unei suite întregi de bunuri mobile și imobile. Atins fiind acest pas, Biserica și-a îndreptat atenția spre o reformă internă ce a pornit din așezămintele monahale importante ale vremii. În final, mandatul Papei Grigore al VII-lea a reprezentat un vârf de lance în ceea ce privește aspirațiile laice ale Bisericii creștine occidentale într-o Europă care nu era pregătită ca un papă să își asume o asemenea autoritate. Apogeul acestor imixtiuni va fi atins în timpul pontificatului lui Inocențiu al III-lea, Pontif care a reușit să impună autoritatea sa mai multor capete încoronate de prim rang din apusul Europei.

⁷⁶ Harald Zimmermann, *Papalitatea*, p. 116

⁷⁷ *The New Cambridge Medieval History*, vol. IV, partea I, p. 224.

⁷⁸ Claudio Rendina, *Papii*, p. 399.

⁷⁹ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy*, p. 112.

⁸⁰ *Istorie bisericească*, p. 74.